

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.147:33

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Александрова Н.М., Сгадова В.В.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

В статті на основі аналізу останніх наукових досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх викладачів в непедагогічних вищих навчальних закладах обґрунтовано актуальність і необхідність формування управлінської культури у студентів – майбутніх викладачів економіки в процесі психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті. За результатами дослідження запропоновано методичні рекомендації щодо удосконалення змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки у вищих навчальних закладах економічного профілю. Рекомендації можуть бути інтегровані в існуючий зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки, не створюючи додаткові курси і дисципліни.

Ключові слова: управлінська культура викладача, формування управлінської культури, експериментальне дослідження, психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів економіки, методичні рекомендації.

Проблема у загальному вигляді. У сучасних умовах конкурентноздатним ресурсом професійної діяльності викладача стає його загальна і професійно-педагогічна культура, яка забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі стандартної діяльності, здатність створювати і передавати цінності праці. Водночас для ефективного здійснення професійної діяльності особливої актуальності набувають знання з управлінської культури, як складової професійно-педагогічної культури, оскільки будь-яка діяльність передбачає виконання управлінських функцій (планування, організація, мотивація, контроль).

Актуальність формування особистості викладача, який володіє високим рівнем управлінської культури, пояснюється зростаючими вимогами до рівня його професіоналізму в умовах реформування вищої освіти. Об'єктивна необхідність інтенсивних змін педагогічних систем і процесів зумовлює високий рівень готовності майбутнього викладача до управлінської діяльності, наявність у нього управлінської свідомості та мислення.

Отже, **метою нашого** дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо покращення психолого-педагогічної підготовки майбутніх економістів в економічному університеті.

Важливість зосередження педагогічних зусиль на розв'язанні завдань формування управлінської культури у студентів економічного університету визначається також тим, що контекстний характер навчання у вищому навчальному закладі дає змогу сформувати управлінську компетентність, що не втрачатиме актуальності у подальшому житті та діяльності особистості, та відповідатиме вимогам майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій та джерел. У процесі обґрунтування теоретичних засад формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки в економічному університеті до уваги взято концептуальні ідеї, поло-

ження, викладені у наукових працях з проблем: теорії діяльності й розвитку особистості (Б. Афанасьєв, Г. Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонт'єв, В. М'ясищев, В. Моляко, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Н. Талізіна); наукові ідеї про дослідження культури особистості на окремих етапах її соціалізації (К. Абульханова-Славська, І. Бех, А. Здравомислов, І. Зязюн, М. Каган), закони та принципи теорії соціального менеджменту (В. Афанасьєв, О. Берг, І. Блауберг, В. Бондар, Д. Гвішані, О. Дайнеко, О. Лернер, В. Пікельна, Г. Попов, В. Садовський); ідеї науковців щодо проблем освітнього менеджменту (В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Карамушка, Ю. Конаржевський, В. Маслов, В. Пікельна, С. Подмазін, М. Поташник, І. Прокопенко, Т. Рогова, М. Сметанський, М. Сунцов, П. Трет'яков, Є. Хриков, В. Яқунін).

Виклад основного матеріалу. Специфіка навчального процесу полягає в опосередкованості впливу на студента, регулюванні умов його розвитку. Така діяльність викладача вимагає високого рівня управлінської компетентності, яка має прояв у його готовності вирішувати педагогічні завдання й здійснювати управління навчально-пізнавальним процесом.

Успішність педагогічної діяльності викладача визначається не лише його науковим багажем, а й у багатьох випадках його вміннями реалізовувати у навчальному процесі відповідні управлінські функції. Інтегративним стрижнем викладача-управлінця є його управлінська культура, що дозволяє особистості самоактуалізуватися та самореалізуватися у професійній діяльності.

Аналіз визначень управлінської діяльності вчителя, зроблений різними дослідниками, дає підстави стверджувати, що вона – це цілеспрямована і активна його взаємодія з суб'єктами навчального процесу, яка спрямована на гармонійний особистісний та професійний розвиток тих,

хто навчається, а також досягнення поставлених освітніх цілей у процесі реалізації вчителем управлінських функцій. Відповідно, головним завданням викладача в управлінні начальним процесом, на нашу думку, є оптимізація і підвищення ефективності навчання студентів. Успішність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів безпосередньо пов'язана з реалізацією ним відповідних управлінських функцій [5].

В економічній науці управлінську культуру розглядають як «сукупність знань, необхідних для реалізації функцій управління службовою діяльністю, вмінь грамотно використовувати положення науки управління під час здійсненні організаційних заходів та навичок виконання необхідних управлінських операцій» [6, с. 215].

У науковій літературі автори розглядають переважно управлінську культуру як професійну якість особистості державних службовців, менеджерів, керівників навчальних закладів та майбутнього вчителя як менеджера освіти. Її зміст пов'язують зі «свідомою діяльністю суспільних інститутів та окремих індивідів, що спрямована на регулювання стихійних та свідомих, об'єктивних та суб'єктивних начал, доцільне упорядкування суспільних відносин» [7, с. 502].

Узагальнення напрацювань учених дає змогу окреслити авторський підхід до розуміння поняття «управлінська культура майбутнього викладача» як інтегральної якісної характеристики особистості, яка включає в себе комплекс управлінсько-педагогічних компетенцій (управлінсько-педагогічні знання, вміння, ціннісні орієнтації, здібності і якості), тобто набута управлінсько-педагогічна компетентність. Управлінська культура виступає також мірою та способом творчої реалізації особистості викладача у процесі здійснення ним управлінських функцій [2].

Управлінська культура майбутнього викладача як його якісна характеристика має структурні компоненти (мотиваційно-цільовий, ціннісно-смісловий, когнітивний, діяльнісний, особистісно-творчий), які відтворюють основний зміст управлінсько-педагогічної діяльності, а також функціональні компоненти (світоглядна, аксіологічна, інформаційна нормативна, комунікативна, виховна, функція соціалізації та інтегративна функції), кожен з яких включає в себе певні знання та цінності, а також способи діяльності у розв'язанні педагогічних завдань. Структурні та функціональні компоненти утворюють цілісну систему управлінська культура майбутнього викладача [1].

Методика формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки передбачала введення спецкурсу «Управлінська культура викладача» шляхом упровадження інтерактивних форм і методів навчання упродовж трьох етапів [3].

Проведене дослідження засвідчило, що на сучасному етапі розвитку суспільства ідея культурологічного підходу до підготовки майбутніх викладачів набуває особливої актуальності. Трансформація економічних, політичних і культурних моделей суспільства призводять до поступової зміни ідеалу освіти: з людини освіченої до людини культурної. Високий освітньо-культурний рівень, уміння швидко поновлювати й поповнювати знання є нині важливими вимогами до професіоналізму педагогічних кадрів.

За узагальненими результатами анкетування на констатувальному етапі дослідження виявлено, що 31,6% опитаних студентів характеризуються низьким рівнем сформованості управлінської культури, середній рівень притаманний 38,5% студентів, високий – 29,8% студентів. Дані формувального експерименту дали змогу зробити висновок про поглиблення уявлення студентів щодо змісту, цілей та результатів майбутньої управлінсько-педагогічної діяльності, сутності і змісту управлінської культури, її вплив на ефективність реалізації функцій управління навчанням підопічних [1].

Експериментальна перевірка засвідчила позитивну динаміку рівнів сформованості усіх компонентів управлінської культури в експериментальних групах порівняно з контрольними. Найбільш динамічними виявилися зміни в рівнях сформованості когнітивного, мотиваційно-цільового і особистісно-творчого компонентів.

Для визначення статистичної достовірності різниці між середнім значенням показників рівня сформованості управлінської культури студентів – майбутніх викладачів економіки в експериментальних групах та контрольних групах обчислено *t*-критерій Стьюдента, який становить 7,99. При рівні значущості 0,01 і 124 ступеня свободи варіації табличне значення *t*-критерію дорівнює 2,66, тобто фактичне значення перевищує табличне. Можна зробити статистично обґрунтований висновок про те, що виявлені відмінності між середніми показниками сформованості управлінської культури майбутніх викладачів є статистично значущими.

Виявлено позитивні зміни рівнів сформованості управлінської культури майбутніх викладачів економіки, які відбулися під час формувального експерименту. Управлінська культура студентів – майбутніх викладачів сформована в основному на середньому (35,9%) і високому (45,4%) рівнях

Аналіз теорії і практики даної проблеми, а також проведений експеримент, дозволяє зробити висновок про те, що використання методичних рекомендацій, перевірених під час формувального експерименту, сприяє підвищенню рівня сформованості у майбутніх викладачів управлінської культури [1].

Формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки є цілеспрямованою і неперервною творчою діяльністю основного суб'єкта навчального процесу – викладача вищої школи. У підготовці майбутніх викладачів економіки ми *рекомендуємо*:

1) базові життєві цінності майбутніх викладачів бажано акцентувати на:

позитивне світосприйняття і толерантне відношення до інших людей незалежно від їх індивідуальних світоглядних і соціокультурних особливостей;

пріоритеті загальнолюдських цінностей, визнанні цінності і унікальності кожного студента, прийнятті й утвердженні цінностей професії;

емоційно-вольову сферу розвивати на основі позитивного мислення за допомогою вправ і тренінгів особистісного розвитку, самоконтролю й рефлексії, адекватної самооцінки;

2) професійно-педагогічний (змістовий) компонент підготовки можна удосконалити за рахунок:

запровадження розробленого нами спецкурсу «Управлінська культура викладача»;
 додаткові спецкурси «Кар'єра викладача», «Імідж викладача»;

використання додаткової навчальної інформації, яка спрямована на формування управлінської культури у студентів, до змісту дисциплін «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» і «Методика викладання економіки». Таке удосконалення змісту навчання можливе за рахунок включення до змісту лекцій з зазначених вище дисциплін додаткової навчальної інформації. На основі проведеного нами дослідження можемо рекомендувати викладачам цих психолого-педагогічних дисциплін включити до плану лекційних і практичних занять питання про культурний сенс педагогічної діяльності, моральні та правові її засади; ціннісний та особистісно-творчий зміст управлінської культури, що істотним чином, на нашу думку, сприятиме прагненню майбутніх викладачів до постійного самовдосконалення;

3) використання ідей зарубіжного досвіду підготовки викладачів, зокрема:

просування та підвищення престижу професії «викладач вищої школи» як окремої професії;

формування позитивного іміджу та авторитету викладача серед студентів;

включення до програм психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ідей про формування патріотизму та оволодіння цінностями громадянського суспільства;

запровадження в університеті інституту наставництва для полегшення адаптації та координування підготовки молодого викладача до професійної діяльності;

орієнтування студентів – майбутніх викладачів на оволодіння стратегією особистісного зростання та самовдосконалення, в основі якої покладена ідея створення портфелю викладача; на дослідницьку діяльність, розробку творчих проєктів щодо покращання викладацької майстерності, розробка власних інформаційних та інноваційних продуктів та проєктів;

запровадження у кожному вищому непедагогічному навчальному закладі Центрів професійного розвитку викладачів для підтримки якості навчання та викладання;

застосування методу спостереження студентами за роботою викладача в аудиторії (перегляд відеоматеріалу);

цілеспрямоване формування у студентів умінь критичного аналізу та мислення, умінь самоосві-

ти, розвиток латерального мислення; виконання консультаційних функцій;

проведення SWOT – аналізу особистості студентів для оптимізації та полегшення процесу засвоєння знань;

удосконалити зміст педагогічної практики, яка слугує важливою умовою формування управлінської культури [1, с. 189].

Педагогічна практика має надавати кожному студенту можливості для прояву вольової активності, формування лідерських якостей, професійних управлінських здібностей, які визначаються його вміннями долати професійні труднощі, що є важливим елементом у формуванні управлінської культури майбутніх викладачів.

Відповідно, ми б порадили студентам-практикантам під час проходження педагогічної практики (з власного досвіду викладання або в процесі спостереження за діяльністю вчителя) виявити та проаналізувати будь-яке педагогічне явище за таким алгоритмом: опис явища (де, коли воно відбувалося, його учасники, конкретні умови); аналіз причин його виникнення; характеристика закономірностей розвитку цього педагогічного явища на основі психолого-педагогічної теорії; визначення можливих шляхів його розв'язання або подолання.

З досвіду відомо, що діяльність студентів під час підпрактики відбувається більш успішно, з більшим інтересом, коли студенти одержують задоволення від спілкування зі школярами і вчителями. Тому під час педагогічної практики бажано, щоб студенти відстежували емоції, які вони переживають. Ми б порадили додати до звіту й аналізу студентами-практикантами завдання, яке полягає в аналізі власного емоційного стану, задоволення чи незадоволення результатами власної діяльності.

До такого завдання педагогічної практики як: «Відвідування та критичний аналіз навчальних занять», ми б порекомендували студентам-практикантам під час проходження педагогічної практики вести щоденник психолого-педагогічних спостережень [1, с. 186].

Розгляд цих питань у процесі психолого-педагогічної підготовки сприяє посиленню культурної спрямованості особистості майбутнього викладача-управлінця, відкриває перспективу його творчої самореалізації.

Дані рекомендації спрямовані на створення оптимальних умов і вибір ефективних форм і засобів для розкриття потенціалу кожного студента з метою його самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Список літератури:

1. Александрова Н.М. Формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки в економічному університеті. / Наталія Александрова. Дис. ... канд. пед. наук. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. – Київ, 2015. – 280 с.
2. Александрова Н.М. Сутність та структура управлінської культури викладача / Наталія Александрова // Проблеми освіти : Наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України : У 2 ч. – К.: [б. в.], 2013. – Вип. 77. – Ч. 1. – С. 114–119.
3. Александрова Н.М. Запровадження спецкурсу «Управлінська культура викладача» як чинника удосконалення процесу психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в економічному університеті // Народна освіта. – 2014. – Вип. 2(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2452.
4. Александрова Н.М. Управлінська культура викладача як ознака його професіоналізму / Наталія Александрова // Актуальні проблеми педагогічної науки : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. : (Миколаїв, 11–12 берез. 2013 р.) / Всеукр. Громад. об'єднання «Нова Освіта» – Миколаїв: [б. в.], 2013. – С. 9–11.

5. Александрова Н.М. Взаємозв'язок управлінської компетентності та управлінської культури викладача / Н.М. Александрова // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. : У 2 ч. – Умань: УДПУ, 2012. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 138–144.
6. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 465 с.
7. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія / В. Цветков, В. Горбатенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 248 с.

Александрова Н.М., Сгадова В.В.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация

В статье на основании анализа последних научных работ и публикаций по проблеме подготовки будущих преподавателей в непедагогических высших учебных заведениях обоснована актуальность и необходимость формирования управленческой культуры у студентов – будущих преподавателей экономики в процессе психолого-педагогической подготовки в экономическом университете. По результатам исследования предложены методические рекомендации по усовершенствованию содержания психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей экономики в высших учебных заведениях экономического профиля. Рекомендации могут быть интегрированы в существующее содержание психолого-педагогической подготовки, не создавая дополнительных курсов и дисциплин.

Ключевые слова: управленческая культура преподавателя, формирование управленческой культуры преподавателя, экспериментальное исследование, психолого-педагогическая подготовка будущих преподавателей экономики, методические рекомендации.

Aleksandrova N.M., Sgadova V.V.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

METHODICAL RECOMMENDATIONS ON IMPROVING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PREPARATION OF FUTURE LECTURERS OF ECONOMICS AT ECONOMIC UNIVERSITY

Summary

In the article on the basis of the analysis of recent scientific studies on the problem of training future teachers in non-pedagogical higher educational institutions, the relevance and necessity of forming managerial culture in students – future teachers of economics in the process of psychological and pedagogical preparation in the economic university has been advocated. The content and essence of the lecturer's pedagogical activity are analyzed. According to the results of the research, the methodical recommendations for improving the content of psychological and pedagogical training of future teachers of economics in higher educational institutions of the economic profile are proposed. Recommendations can be integrated into the existing content of psychological and pedagogical training of future teachers of the economy without creating additional courses and disciplines.

Keywords: lecturer's managerial culture, cultivating managerial culture, experimental research, pedagogical and psychological preparation of future lecturers of economics, methodical recommendations.